

het Evolutie-dogma wegstierf," en men in de nieuwe eeuw van een „Evolutie in nieuwe banen" spreekt, moet zij nader besproken en weerlegd.

Het geldt toch de tegenstelling tusschen het Geloof aan den levenden God, den Almachtige, Schepper van hemel en aarde, en het valsehe Geloof van het Atheïsme; tusschen Voorzienigheid of Fatalisme; tusschen tweeërlei wereldbeschouwing.

En dat raakt heel uw levensbeschouwing, en meer nog, de cere van uw God.

„Hierin is de liefde".

Hierin is de liefde, niet dat wij God liefgehad hebben, maar dat Hij ons lief heeft gehad, en zijnen Zoon gezonden heeft tot eene verzoening voor onze zonden. 1 Joh. 4: 10.

Er zijn er, voor wie in 't eind letterlijk niets meer heilig is, en die in hun drijende vernedering ten laatste zelfs aan de Liefde den eerbied opzeggen.

Het meest brutale en schamtelooze egoïsme heeft zich, bij monde van een enkelen tolk onder de denkers, zelf als beginsel, als uitgangspunt, als beste beweegkracht durven stellen. En er zijn spotters geweest, die in hun giftigen schaterlach de Liefde naderant, gehoon, verkleinerd en verguisd hebben.

Toch zijn zulke zedelijke onverlaten nog altoos hooge uitzondering, en zelfs bij religieus en zedelijk zeer diep gesonkenen, vindt ge, als het hart voor alles dood is, in dat bijna verstorven hart nog altoos een vonkelen van bewondering voor het schoon der liefde gloren.

En daad van wezenlijke toewijding wordt nog bijna altoos eenstemmig toegelicht. De moederliefde bleef in den regel nog heilig voor wie aan al wat anders heilig heet, zijn eerbied weigerde. Tot zelfs in de klokken die voor haar klieken den strijd openeet, wordt de ideale gedachte der liefde nog door schier allen bewonderd.

In de practijk struikelt de liefde nog telkens en telkens zelf bij den beste; maar als gevraagd wordt naar een woord, naar een heiligen klank, naar een bezielend ideaal, dat geestdrift ontvont en het hart in gloed kan zetten, wat is er, dat dan tegen de liefde opweegt?

Voor de liefde als verheven ideaal kiest de publieke conscientie, kiest de publieke opinie, kiest het publiek verdict dat we zoo gereed en gretig over anderen doen ons veroorlooven.

En zoo is het feit onloochenbaar, dat zelfs in die kringen, waarin men met de vroomheid heeft afgedaan, met geen God meer rekent, en zelfs alle vaste zedewet aan een kant heeft gezet, er toch nog een woord van lof over de lippen komt, als men hoort van een daad van hooge toewijding.

Sterker nog, telkens weer kunt ge het van mannen en vrouwen in zulke kringen in de feiten waarnemen, dat ze niet alleen in anderen echte liefde bewonderen kunnen, maar zelfs met het denkbeeld van liefde dwepen kunnen, en wat nog het meest zegt, om in hun eigen taal te spreken, ook feitelijk „aan liefde doen".

Ja, er zijn gevallen geweest, waarin een uit overigens zoo onheiligen kring, in liefdebetoen belijders van den Christus beschaamd heeft.

Wie nu als kind van God goed staat, ziet daar niet laatlundkend en schamper op neder, maar laat er zijn hart door verwikelen, dat er althans op dat punt nog menscheelike gemeenschap blijft met wie anders, soms zelfs maatschappelijk, als door een Chineesch muur van hem gescheiden leven. Hij dankt er zijn God voor, dat tenminste dat stuk van de gemeene Gratie nog duidelijk blijft spreken. En, wat meer nog zegt, hij laat er zich door prikkelen, om niet zelf zoo telkens tekort te schieten in wat ook hem als heilig ideaal toe wenkt.

Maar toch, hij vergeet daarom geen oogenblik, dat hij, als kind van God, het eerst voor zijn Vader in de hemelen heeft op te komen; en daarom kan hij er nooit ook maar een oogenblik in bewilligen, dat de liefde ten koste van zijn God zou worden verheerlijkt.

Om een voorbeeld te nemen. Erkend moet, al doet het pijn, dat zoo menigvuldig uit ongelooften kring ons vooring in deernis met den sociaal nood, die door het stoomwerkuitvoer onze arbeidende bevolking kwam. Dat menig vrommer daarbij meer eigen opgang dan leniging van den nood bedoelde, valt niet te betwijfelen, maar in groote trekken genomen, was er toch in die actie een drijfkracht der liefde.

Daar aanzijnde, heeft menig Christen gevoeld dat hierin een aanklacht van hardheid van hart tegen ons school, en zoo is menig geloovig man slotte door het schoone voorgaan van ongelooften tot eigen opwaken uit zijn lauwe onverschilligheid geprikkeld.

Maar als men in overmoed dan zeggen ging: „Och, als we in dit stuk der liefde het maar eens zijn, laat ons over God en Goddelijke zaken heenstappen. Als we in de liefde maar sterk staan, wat doet dan uw Godsgeleuf er toe!" — dan ontvlamde er in het hart van Gods kind heilige toorn, en protesteerde hij met al de kracht die in hem was, tegen zulke een taal der heilichheids, die tegelijk als schennis en aanranding der heiligste liefde hem in de ooren klonk.

De Schriftuur is altoos uw veiligste gids; en ook hier laat ze u niet in den steek.

Een tegenstelling om te zeggen: God doet er niet toe, als ik maar dwep met de liefde! is tartende en tergende onzin, omdat de liefde niets anders is dan God zelf.

„Die niet liefheeft, heeft God niet gekend, want God is de liefde."

Al wat ge van liefde bazelt of aan liefde doet, *laaten God*, is als het mat en dof door werken van het licht, wanneer mistige nevel en grauwe wolven allen glans der zon voor u afsnijdt.

Een zielogende pit in de lamp, waaruit de olie opstraalt.

Of wat is onze beste, onze trouwste, onze rijkste liefde, vergeleken bij de liefde die in God zelf is, en die door haar uitstraling alle liefde in het menschenhart wekt?

Zeker, het tintelende elektrische licht is schoon; maar wat is de sterkste elektrische bron vergeleken bij den vuur gloed die als bron van alle licht en gloed in de zon brandt? En toch, zelfs die vergelijking is nog te zwak, om u het verschil te doen grijpen tusschen de beste liefdedaad onder menschen, en de bron van alle liefde die in God gloeit.

Met nadruk zegt de apostel der liefde het daarom tot tweemaal toe: *Hierin is de liefde*. Waar? In wat ge voor elkander doet? Neen. In uw zelfopoffering en toewijding? Neen. In

uw bezielende, troostende sympathie? Nog en nogmaals neen. Dan daarin dat hij God liefheeft? En ook hierop luidt het antwoord even bevestigend. Neen, *hierin is de liefde*, d. w. z. hierin is het hoogste ideaal van waarachtige, wezenlijke liefde tot uiting en betooning gekomen, niet dat hij iets deed, of dat eenig ander mensch iets deed, of dat een engel iets deed, maar dat er iets gedaan is door God.

En waar hij nu nog zeggen kon, dat er in al wat God doet liefde spreekt, ook al verstaat hij het zoo zelden, daar vat de apostel het nog scherper, nog beslister in zijn kern en wezen saam, als hij ons zegt: Hierin is eerst de volle rijkdom, het een en al, de volle schat van Goddelijke liefde, en hierna is de liefde ons beginnen toe te stralen en te koesteren, dat God zijn eeniggeboren Zoon gezonden heeft, gezonden voor ons, gezonden tot een verzoening voor onze zonde.

Dus niet de barmhartigheid, en niet het wel doen, en niet de zelfopoffering? Dwaas die het vraagt.

Alsof niet die éne, die hoogste, die rijkste openbaring van de Liefde, die in Christus begon te blinken, al die andere liefdesuitingen door haar schijnsel ontstont heeft.

Het baat u daarom niet, of ge al zegt in Christus te gelooven, zoo ge met dien gloed der hoogste liefde, met die liefde die in Christus uit God scheen, niet in rechtstreeksche aanraking met uw hart zijt gekomen.

Wie zich in een vuuigen kelder opsluit, om te roemen in de zon die daar buiten schijnt, zou het beeld van den kwansuis geloovige zijn, die zich in zijn zelfzucht afslot van deze liefde Gods.

Maar dan ook omgekeerd, zoo ge eenmaal de hoogste, die rijkste liefde, die liefde van God in Christus, gegrepen hebt, dan komt de koestering over u en rijpt er bij die koestering iets in u, dat anders als mislukte vrucht aan uw tak zou verschrompelen en verdorven.

Hierin is de liefde. De hoogste, die rijkste, de volste liefde. De altoos wellende bron van al wat waarachtige liefde onder menschen heeten mag; en alleen wie de verbinding tusschen die bron en zijn eigen hart niet verstoppen laat, werkt en arbeidt onder hooger bezieling.

Daarom is de roeping van Christus kerk zoo heilig.

Alle wereld tobt met veel zwakkere liefde bron en ze vordert niet. Maar zij, die kerk, heeft de heilige roeping, om althans een deel der menschenkinderen in levend contact met die hoogste, die rijkste, die zuiverste liefdesbron te brengen.

Bloeiend doet dan ook die kerk alleen, waarin de priesters des Heeren dat hooge doel steeds voor ogen hebben, en dat hooge doel bij de leden der kerk weten te bereiken, dat ze één voor één, elk op zijn beurt, met de hoogste liefde in God in verbinding komen.

Tot in allen de liefde krachtig door gaat werken, en allen saam loven: Hierin is de liefde, niet dat wij God hebben liefgehad, maar dat Hij ons eerst heeft liefgehad en ons liefde heeft ingestort.

Amsterdam, 18 April 1902.

Voor de Vrouwenkampen in Zuid-Afrika.

Verantwoord in ons nummer van 13 April: W. J. Caspers, van de leerlingen der Chr. school te Heineoord f 0.64; van J. C. B. te W. f 10. Totaal f 7097.67.

De Evolutie in nieuwe banen.

II.

De voorstelling, die Prof. Hübner in zijn oratie gaf, alsof Dr. Kuyper het grondbeginsel der Evolutie had aanvaard, bleek op een misvatting te rusten.

Het grondbeginsel der Evolutie is, dat de verschillende thans bestaande soorten van schepselen, in de wereld om ons heen, niet van den aanvang af naast elkaar hebben bestaan, maar alle uit eenzelfde organische grondstof zijn voortgekomen. Planten, vissen en vogels, de dieren en de mens, ze zijn niet afzonderlijk geschapen, maar ze zijn vanzelf volgens de wet der evolutie uit deze grondstof, het levende protoplasma, ontstaan. Uit het lagere organisme heeft het hoogere zich allengs ontwikkeld. Deze ontwikkeling heeft duizenden, wellicht miljoenen van jaren geduurd. En haar resultaat is, dat uit deze eenvoudige grondstof, die aan alle levende organismen ten grondslag ligt, deze rijke verscheidenheid van plant en dier, die de natuur thans ons doet aanschouwen, is te voorschijn gekomen. Dat is het grondbeginsel van de Evolutietheorie, zooals het door al haar voorstanders wordt geleerd.

Dat grondbeginsel nu, daargelaten of men aanneemt, dat de organische grondstof, het levende protoplasma van zelf, door chemische verbinding uit de organische stof is ontstaan, of door God Almachtig evenals de zielloze materie uit niet is geschapen, vloekt met de Openbaring, die God in de Schrift ons gaf. De Schrift leert toch in Genesis 1 zoo beslist en duidelijk mogelijk, dat God de onderscheidene soorten, de planten, de vissen en vogelen, de dieren en den mensch schiep, *elk naar zijn aard*. Ze zijn dus niet door eendelooze, lange ontwikkeling uit elkaar voortgekomen, maar ze hebben van meet af naast elkaar bestaan. Daarom is er geen andere keuze mogelijk. Of men geloofd wat de Schrift ons zegt, omdat God, die Schepper van hemel en aarde, alleen ons de wording aller dingen verklaren kan; maar dan kan men met de Evolutie geen vrede sluiten.

Of wel, men buigt voor het dogma der Evolutie; maar al mag men het scheppingsverhaal, gelijk Haecckel doet, dan nog hoogschatten als symbolische inkleeding van wat Mozes zich omtrent den oorsprong der dingen dacht, en *Goddelijke openbaring* is het dan voor ons niet.

Reeds hieruit blijkt, hoe onjuist de voorstelling is, alsof de Evolutietheorie niet als

een dogma zou bestempeld mogen worden dat lijnrecht tegenover het dogma der kerk staat, gelijk Prof. Hübner meent.

Wanneer men onder dogma een geloofsartikel verstaat, waaraan de zaligheid der ziel hangt, dan heeft Prof. Hübner volkomen gelijk met de qualificatie der Evolutie te wraken. De meeste voorstanders der Evolutie gelooven niet aan een „hierna-maals". De onsterfelijkheid der ziel is voor hen een even groote dwaasheid als een eeuwige vergelding. Wie in de ziel niets anders ziet dan een organische functie van het lichaam, die met dat lichaam ontstaat en te gronde gaat, heeft er geen behoefte aan, zijn geloof aan anderen op te dringen onder bedreiging, dat men anders voor eeuwig verloren gaat. In dien zin is het woord dogma door Dr. Kuyper dan ook niet bedoeld.

Maar het woord dogma wordt ook in geheel anderen zin gebruikt. Een dogma is een stelling, die men als waarheid aanneemt; die men eischt, dat ieder redelijk mensch erkennen zal, en die men nochtans niet bewijzen kan. Een dogma is datgene wat men niet bewijst, maar wat men geloofd, aanneemt op gezag als onomstootelijk vaststaande en dat daarom heel ons denken beheerscht.

In dien zin nu kan wel degelijk van het dogma der Evolutie gesproken worden. De Evolutietheorie kan niet bewezen worden; ze is niets anders dan een hypothese, een onderstelling, om het ontstaan der verschillende soorten te verklaren. Prof. Hübner zelf zegt, dat tot dusverre alle experimenteel bewijs voor de Evolutietheorie ontbrak. Gesteld al, dat het thans gelukt was door de waarneming van Prof. de Vries, het ontstaan van een nieuwe soort onder de planten te constateren, dan zou uit dit ene feit toch nooit te concluderen zijn, dat alle soorten op dezelfde wijze ontstaan waren.

Volgens de voorstanders der Evolutie is de mensch de laatste schakel in de ontwikkelingsketen. Hij zelf kan dus nooit getuige zijn geweest van het ontstaan der soorten. Zoover de historie der menscheid reikt, zijn alle soorten gebleven die ze waren, zooals uit de oudste ons bewaarde afbeeldingen en uit de namen der dieren blijkt. En evenmin kan voor de Evolutie bewijs geput uit de praehistorische vondsten. Het reuzenkerkhof der voorwereldlijke dieren, dat in de aardlagen gevonden is — Prof. Hübner erkent het ten volle — bevestigt de Evolutietheorie niet. De noodige overgangsvormen tusschen de verschillende soorten, die de Evolutie onderstelt, zijn niet gevonden. Er heeft vroeger een geheel andere planten- en dierenwereld bestaan dan thans; maar deze planten en dieren staan niet beneden, maar boven de thans levende soorten. Onze grootste dieren, de olifant, het nijlpaard, de giraf, zijn dwergen, vergeleken bij de reusachtige monsters, wier beenderen gevonden zijn. Er zou meer reden zijn om van degeneratie, dan van evolutie te spreken.

Waar het afdoende bewijs, dat alle soorten door evolutie ontstaan zijn, dus niet geleverd is en niet te leveren valt, daar kan de Evolutie niet anders dan een hypothese, een onderstelling heeten. Indien haar voorstanders haar als zoodanig hadden aangediend, dan zou niemand hiertegen bezwaar hebben ingebracht. Ieder geleerde heeft het recht zulke onderstellingen te maken, mits hij anderen maar niet dwingen wil, zulke een onderstelling als vaststaande waarheid aan te nemen op straffe van anders niet als wetenschappelijk man te gelden.

Juist dat is de grief, die Dr. Kuyper tegen de voorstanders der Evolutie heeft ingediend. Prof. Hübner weet evengoed als wij, hoe in wetenschappelijke uiteenzettingen en populaire handboeken de voorstanders der Evolutietheorie de Evolutie niet als een hypothese, maar als een *vaststaand feit* hebben voorgesteld. De wetenschap, d. w. z. Darwin, Haecckel e. a., had uitspraak gedaan. Wie voor die uitspraak niet wilde buigen, telde op wetenschappelijk gebied niet meer mee. De Evolutie was een geloofsartikel der wetenschap geworden, en wie dit credo niet onderschreef, werd wel niet uit de kerk gebannen, maar in den tempel der wetenschap was voor hem geen plaats. Wat wil dit anders zeggen, dan dat de Evolutie voor haar aanhangers een dogma geworden was?

Het zou niet moeilijk vallen, aan te toonen, hoe ook bij dit dogma de credende agenda beheerschten en de evolutie niet alleen een abstract wetenschappelijk stelsel bleef om de soortvorming te verklaren, maar straks haar invloed op heel het menschelijk leven gevoelen deed en dit naar haar wil te vervormen zocht. Indien hiervoor bewijs noodig was, de oratie van Prof. Hübner zelf zou het ons bidden. Nauwelijks heeft Prof. de Vries de nieuwe theorie ontdekt om het ontstaan der soorten te verklaren, of Prof. Hübner haast zich om daaruit de consequenties af te leiden voor het sociale leven. Een dogma rust nooit, voordat het heel het menschelijk leven beheerscht.

Afgescheiden echter van de vraag, of de Evolutie zich als hypothese aandient of als dogma met dwingend gezag heerschen wil, blijft ze met het Christelijk geloof in onverzoenlijken strijd. Prof. Hübner moge al verzekeren, dat reserves van subjectieven aard volkomen geoorloofd zijn, mits men het grondbeginsel der Evolutie maar aanneemt, het moet al een argeloos geloof zijn, dat door dit zoet gefuit, zich verschalken laat. Wanneer Prof. Hübner terstond er op volgen laat, dat de beoefenaars der natuurwetenschap niet te vragen hebben naar *eenigerlei* traditie, naar *eenigerlei* voorschrift, hoe eerwaardig ook, dan komt onder de lammerenvacht de wolfskluif al te voorschijn. Met die traditie is toch niet bedoeld het dogma der Kerk alleen, dat altijd feilbaar blijft, maar ook de Schrift, het Woord van God. De natuurwetenschap moet vol-

komen autonoom zijn. Zelfs bij het grootste en moeilijkste probleem, dat van alle eeuwen af de diepste denkers heeft bezig gehouden: hoe alle dingen geworden zijn, mag de natuuronderzoeker zelfs niet vragen, wat God ons daaromtrent geopenbaard heeft. Liever een hypothese, die door niets be- wezen is, dan te buigen voor Gods Woord.

Het is op dit punt, dat de niet-Christelijke wetenschap en de Christelijke wetenschap nooit accoord kunnen gaan. Wanneer de natuurwetenschap alleen feiten constateerde en uit deze feiten wettige gevolgtrekkingen afleidde, dan zou er geen strijd kunnen zijn. Feiten, die zuiver zijn waargenomen, en conclusiën, die daaruit logisch zijn afgeleid, kan niemand met gezonde zinnen weerspreken. Maar wanneer de jongste beoefenaar der Psychologie, Prof. Hermann Ebbinghaus, hoogleraar in de filosofie aan de Universiteit te Breslau, eerst een reeks Thatsachen constateert en dan op grond van deze Thatsachen concludeert, dat de menschelijke ziel geen afzonderlijk bestaan heeft, niets anders is dan een functie van de hersenen — dan zal Prof. Hübner ons toch toestemmen, dat men een mensch van gezonde zinnen kan zijn, ook al loochent men de juistheid dezer feiten en de daarop gebouwde conclusiën. Wat de wetenschap dicteert, is niet hetzelfde als wat Prof. Ebbinghaus of welk hoogleraar ook voor wetenschap houdt.

Bovendien; en dat heeft Prof. Hübner vergeten; de wetenschap, zelfs in absoluten zin genomen, kan nooit verder gaan dan het bestaande. Ze kan constateren wat geschiedt, maar niet wat geschied is, eer een mensch op aarde bestond om het waar te nemen. Daarom kan de wetenschap geen uitspraak doen over de vraag, *hoe de dingen geworden zijn*. Ze staat hier voor een mysterie, dat ze niet oplossen kan. Zelfs het paleontologisch onderzoek van de overblijfselen van planten en dieren in de verschillende aardlagen, kan hier geen licht verspreiden, omdat het wel toonen kan welke planten en dieren in een bepaald tijdvak bestaan hebben, maar niet, hoe deze planten en dieren ontstaan zijn. Prof. Hübner erkent zelf, dat het wel altijd onmogelijk zal blijven, de nieuwe theorie van Prof. de Vries zoo te verifiëren, dat daardoor het ontstaan van alle soorten proofondervindelijk bewezen wordt.

Daarom, indien het geloof hier geen zekerheid bieden mag, dan kan de wetenschap niet verder komen dan een *ignominie*. Wij weten het niet en zullen het ook nooit weten.

Joodsche opvatting van den Sabbath.

Van verschillende zijden wordt ons de vraag gedaan, welke Gereformeerde Synode in Nederland het heeft afgekeurd, dat men het hooi liever moet laten bederven door den regen, dan het op Zondag binnen te halen, zooals door ons in een recensie was gezegd.

Garne willen wij deze vraag beantwoorden, omdat uit de ingezonden brieven blijkt, dat in vele streken van ons land de Engelsch-puriteinsche opvatting nog altijd heerschende is, en men het metterdaad als zonde beschouwt, in gevallen van noodzakelijkheid (want hiervan is natuurlijk alleen sprake) het hooi voor bederf te bewaren, wanneer daardoor Zondagsarbeid zou noodig worden.

De Synode, waarop zij doelden, was de Zuid-Hollandsche Synode, die in 1626 te IJsselstein gehouden werd. In art. 32 van de acta dezer Synode leest men:

„Ondertusschen dewijle over het onderhouden des Sabbaths voors. eenige particuliere vreesde opinien vast in 't Landt incruipen ende gestroeft worden, tot de ontuistinge van de conscientie der vrome lijdende ende verkeerde verstrickinge vande selve: als bij exempel. 1. Dat het niet goetloof is op den Rustdag, ook nae het sijnde vanden publijken Gods dienst, in tichte ende regentachtige daghen, het coeren in te meenen, maar dalmen 't selve moet laten op het veld verrotten ende vergaen. 2. Dat het onderhouden des Sabbaths niet toe en laet enige verlastinge ende verlijke vermaekinghe streckende tot verquickinge van den geest ofte lichaam des menschen, ook niet strejdende tegens enich ge- bodt Gods, ende op anders tijden wel goetloof. 3. Als mede dalmen op den Sabbath, daermede, (gelijck) sommighe zeggen, vierentwintigh uren, niet een woord mach spreken, dat strecken soude tot vorderinghe van ons daghelijck werck ofte beroeptinge; ja, dat ook niet een gedachte daer mede mach heesich weeten, ende verhoefende andere diergelijcke dinghen meer. Soo is goetgevonden, Dat de kercken ende Classen neerstelijck sulen toesien, dat niemand bijtjen ofte teghen de voors. Regulen Synodicalis niet openlijck ofte int bijsonder leeren ofte drijven sel; ende soo iemant bevonden soude mogen worden sulcx te doen, sulden denselven, nae bevindinghe der saeken, daerover censu- reeren.

„Ende sulen mede de kercken neerstelijck letten, dat sulcke personen, die daervan merckelijck wonden mogen verdacht wesen, niet lichtelijck en werden gevordert inde kercken, alwaer, disaengende, merckelijck, swaerheijt soude mogen ontstaan. Eijndelijck, dat men evenwel niet lichtelijck iemant, disaengende, sal verdacht houden ende maecken mogen, maar dat de kerckedienaren in goede broederlijck liefde onder elcanderen vreesbaemelijck sulen wandelen."

Blijkbaar sloeg dit besluit op hetgeen door enkele predikanten in die dagen geleerd werd, of liever gezegd werd, dat zij leerden. Een dier predikanten Ds. Spiljarus te Gorkum, meende daarom bij deze Synode zich te moeten zuiveren en leverde een geschrift in, waarin hij verklaarde, „dat hij noopende de *Praktijke* van de onderhoudinghe des Sabbaths even 'tzelfde gevoelen hadde 'tweelc gesteld werd in Synodo Nationali: ende dat hij geresolveert was, noopende de *Practique alle Joodsche*

superstities ende tegen Gods Woord strijdende singulariteiten ende precysheden teghen te gaen."

Trouwens, in den bloetijd onzer Gereformeerde Kerken is over dat punt nooit geschil geweest.

Alle practicijs in Nederland, zelfs zij, die het strengst op de practijk van den Sabbath gesteld waren, dachten hier niet anders over.

Waar de Dordsche Synode in haar bekend advies over de Sabbathsquaestie bepaald had, dat men op den Sabbath rusten moest van alle slaafachtige werken, uitgezonderd die de liefde en de tegenwoordige noodzakelijkheid vereischten, daar rekende men tot deze laatste ook de zorg, dat bederfelijke voedingsmiddelen niet mochten verrotten.

Evenmin als het zonde was, op Zondag een kalf, dat in een sloot was geraakt, er uit te halen, een huis of stal, die in brand stond, te blusschen, een dijk, die op het doorbreken stond, te kisten; — oordeelde men dat het tegen Gods gebod was, hooi of koren, dat door een plotseling opkomend onweer dreigde vernield te worden, op Zondag binnen te halen.

Feitelijk was hetgeen de Zuid-Hollandsche Synode uitsprak, niets anders, dan de toepassing op een bepaald geval van hetgeen de Generale Synode onzer Kerken als algemeen regel gesteld had.

Wie met de Dordsche Synode erkent, dat „de werken van tegenwoordige noodzakelijkheid" op Zondag geoorloofd zijn, kan moeielijk anders doen, dan de juistheid van de uitspraak der Zuid-Hollandsche Synode erkennen.

Individualisme.

Er is voor onze Gereformeerde Kerken geen grooter gevaar dan de klip van het individualisme.

Rome is machtig door de eenheid van zijn wereldkerk, die over alle deelen der aarde zich uitstrekt. Haar organisatie in streng monarchalen zin maakt, dat heel het reuzen-lichaam der Kerk hewogen wordt door één wil. Elk lid der Kerk heeft met blinde gehoorzaamheid te volgen, waar het geestelijk gezag heeft gesproken. En dat gezag is zoo wonderbaar-rijc saamgesteld, dat het op de raden van een uurwerk glijkt, die alle draaien om een spil. Van den Paus gaat het wachtoord uit, dat heel het leven der Kerk beheerscht. Bij elk geschil beslist zijn woord. Voor elke nieuwe beweging wijst hij de leidende aan. De Roomsche Kerk is een machtig leger, waar de discipline met ijzeren hand wordt gehandhaafd en allen, van den laagsten militien af tot den hoogsten officier toe, niets anders dan werktuigen zijn in de hand van den éénen veldheer, wiens wil de ziel is die het leger beweegt. In orde, gezag, tucht en gehoorzaamheid kent Rome's Kerk haar weerga niet. Daaraan heeft zij het te danken, dat zij als een rots de stormen der eeuwen heeft doorstaan. Daardoor wekt zij de stille bewondering op van ieder, die haar geschiedenis kent. Daarin schuilt de machtige bekoring, waardoor zij zooveel edeler geesten gekluisterd houdt.

De Gereformeerde Kerken hebben zulk een vast ineenge sloten organisatie, zulk een machtig centraal gezag op aarde, zulk een streng gedisciplineerd leger niet. Afgezien van het gevaar, dat blijkens de geschiedenis aan zulk een organisatie altoos aankleeft, dat de individuele vrijheid, tot die van het geweten toe, ten offer moet gebracht, beslste voor haar het woord van Christus:

De koningen der volken heerschen over hen en die de macht over hen hebben worden weldadige heeren genaamd. Doch zij niet altoos, maar de meeste onder u, die zij gelijk de minste, en die een voorganger is, als een die dient. Een is uw Meester en zij zijn allen broeders. — Aan dat woord zich vastklemmend, hebben onze Gereformeerde Kerken het gewaagd de geestelijke vrijheid van den Christenmensch te proclameeren. Christus onze eenige Koning in de hemelen. Zijn Woord alleen gezag hebbende over de conscientie. En heel Gods volk een koninkrijk priesterdom, dat uit alle menschelijke slaerij verlost is.

Geheel iets anders dan deze geestelijke vrijheid is echter haar zondige caricatuur, het individualisme. Tegen dat individualisme kan niet ernstig genoeg gestreden worden, omdat het alle actie der kerk verlamt, alle gemeenschappelijk optreden onmogelijk maakt, alle vrucht van onzen strijd ons derven doet.

Niet, alsof de Gereformeerde kerk het recht van het individu niet zou laten gelden. Wat men dank zij Fichte's filosofie wel eens genoemd heeft het *recht der persoonlijkheid* heeft de Gereformeerde Kerk altijd geëerbiedigd. Wat haar daartoe dreef, was de heerlijke belijdenis der uitverkiezing Gods. God heeft van eeuwigheid af de zijnen gekend en liefgehad, niet als geheel, niet als volk, niet als gemeente alleen, maar met een persoonlijke liefde, die zich uitstrekt tot elk zijner uitverkorenen. Hij koos, en reeds in die keuze lag een voor ons onbegrijpelijk voorkeur van zijn welbehagen. Hij riep ons *bij name*, gelijk de Schrift het uitdrukt, en in dien naam ligt juist het individuele, het bijzondere, het persoonlijk van die roeping epgesloten. Elk der zijnen heeft Hij van eeuwigheid, voorgerekend, een eigen taak en roeping geschonken in Zijn Koninkrijk, en een eigen plaats bereid in het vaderhuis met zijn vele woningen.

De Gereformeerde Kerk heeft daarom nooit de persoonlijkheid onderdrukt. Zij wilde niets weten van een vast model, een schablon, waarnaar elk kind Gods moest pasklaar gemaakt worden. Tegenover het Methodisme, dat maar één bekeeringsweg kent, wees zij op de rijke verscheidenheid, die Gods Woord ons toont in de toebere-

ging van een Johannes den de starre en nisch doode, kracht en gav verscheiden loe.

Maar hoe s in dat opzicht doortrok, wa nisten de me de scherpest g zijn geworden aan het valse laten. De K verzameling eigen wilken belijden van handhaafde dat de uitver mystieke liu it levende een geestelij zijn van een stok. En dat lijke eenheid moet in de het dienen v het eensgezic saamstrijden.

Het sterkest verbonds. In niet elk zijn wet der gem bonden in e begrepen en voor elkander schuld en vrij Het indivi schap, geen d schen mensch dat een iegel zijn oogen. H het buitenspo meening en i die een ander zelf; van de onsterken d niets weten.

Juist daarde het leven de levenskracht, buiten op tr haar worstel machten weer Een tijdlan natuurwetensc in den strijd ontwikkelde i drongen. Tha terug. In de winning, niet ook niet aan zijn in getal, werd uitgedru schappen, wie vooral kenbaa held — haar en omvangrijk te bieden en t Deze wet, o ook voor de l

Zulke onze zoo klein zijn aan talentvoll goede uitvoef dat kan dit gemeenschap offervaardighe één beginsel e

In de *Baa gende* schrijve ning van de (

Van meer d wat mij heeft zeten onder l eeniging der b tot Dienaren d bieding van d Laat mij me Dat Advies karakter, want Synode gedepi ontwerpen. Een en een daars Classis gaf aan spreken van d Amsterdam en taten voor het de Theol. Fa uitgenodigd.

Dit niet on de Kerken geh en ook niet. laien. Men k Men kan met en ook advisee de a.s. Gen. S en dat te At te Groningen.

De Kerken en het kom t dat alle voon dese hoogst g ter tafel word ook — zoovr vinciade Synod Synode blijke der Kerken in maar ook wa derheid waren zaak moet, na doorgedreven heid, maar t zoowel der K lecraren, besl blijken de Ke te zijn.

Niemand de bij de General neer blijkt, d tegen in. De kwestie om tot éne kunnen zij v erkennen de gevestigd te K heeft (hetzij t aan eene Sta tie dier perso dier Kerkelij